

1. Začetki jezikoslovnih razprav o razlika med onomaziologijo in semaziologijo

Semantika (pomenslovje) se ukvarja z raziskovanjem pomenske plati jezikovnih znakov (nematerialna plat), za razliko od *semiotike*, ki se ukvarja z materialno platjo, z obliko JZ. Obe poimenovanji pa izhajata iz istega grškega korena za označevati, pomeniti: *sema* 'znak, značilnost'; *semeion* 'znak'; *semantikos* 'označujoč, pomenljiv'; *semainein* 'označiti'.

V zgodovini jezikoslovja se s pomensko platjo JZ dolgo niso ukvarjali. Vzroki:

- Problematična meja med semantiko in pragmatiko (semantika se ukvarja z nematerialno platjo JZ; metajezik).
- Nematerialna plat jezika je težje opredeljiva kot materialna.
- Semantika o jeziku (pomenu jezika) govori z jezikom – jezik uporablja kot predmet za opis jezika; to povzroča dvoumnosti, ambivalentnosti pomena.

Pred osamosvojitvijo semantike so o pomenu razmišljali znotraj filozofije, logike, teologije, slovaropisja, prevajalstva in poetike. S pomenom so se začeli zavestno ukvarjati v 19. st. na področju etimologije (zasledovanje pomena skozi čas) in dialektologije (raziskovanje razlik v besednem zakladu). Pri tem je pristop onomaziološki, semantika pa temelji na semaziološkem pristopu.

ONOMAZIOLOGIJA

- S stališča JZ gre v najširšem smislu za vpraševanje po označujočem (označevalcu) glede na dano označeno (označenca); v tem primeru torej izhajamo iz (splošne predstave, t. i. pojma) predmetnosti, v slovarju pa iščemo njej ustrezne poimenovalne možnosti oz. tvorimo nove.
- Ustrezna vprašalnica se glasi *Kako se imenuje kdo/kaj*.
- Na onomaziološkem načelu temeljijo poimenovalni, npr. slikovni slovarji, seveda če je mogoče s sliko predmeta predstaviti splošno predstavo o njem (pojmem predmeta). Onomaziološko načelo je v podstavi slovarjev, ki nejezikovno (neverbalno) vsebino, predstavljeno načeloma slikovno, grafično, verbalizirajo.

SEMAZIOLOGIJA

- S stališča JZ gre za vpraševanje po označenem.
- Ustrezna vprašalnica se glasi *Kaj pomeni slovarski izraz* (npr. šola) določenega jezika, natančneje katera izmed množice predstav mu ustreza.
- Na semaziološkem načelu temeljijo vsi tipi slovarjev, ki leksemski izraz tako ali drugače jezikovno pojasnjujejo: gre za eno- ali večjezične slovarje, lahko razlagalne, sopomenske, problemsko omejene, npr. stilistične, besedotvorne, morfemske – skratka vse, ki temeljijo na pojasnjevanju takšnega ali drugačnega slovarskega izraza.

	semaziologija	<i>Kaj pomeni pismo?</i>
JZ =	označevalec	p – i – s – m – o
	označeno	□
	onomaziologija	<i>Kako se imenuje to?</i>

Pravi začetek semantike uvrščamo v začetek 20. st.

2. Semantični pristopi v 20. stoletju

Trditev o zaostanku pomenslovja seveda ne pomeni, da so si jezikoslovci šele v novejšem času začeli zastavljati vprašanja o pomenu jezikovnih izrazov. (V 19. stoletju se zavestno začnejo ukvarjati s pomenom.) Živo in nepretrgano je bilo **etimološko** zanimanje za pomene besed in **slovaropisje** vse od antike naprej, pa tudi **dialektologija** sodi med vede, ki se že od nekdaj ukvarjajo s pomenom besed.

Kako pa pri vas rečete temu? Kaj pa pri vas to pomeni? To je pravi SEMANTIČNI pristop!!

Dva pristopa: onomastični pristop : semaziološki pristop

izhajajoč iz 'stvari'	izhajajoč iz 'znaka'
(reference)	(izraza)

Res pa je, da je sistematično zanimanje za vprašanja pomena jezikoslovje začelo napovedovati šele z zgodovinsko slovnico v 19. stoletju, v strukturalni slovnici prve polovice 20. stoletja pa se je postavljalo predvsem vprašanje o

besednem pomenu, prve celovitejšje teorije pomenske ravnine je jezikoslovje začelo izdelovati v tvorbeni slovnici druge polovice 20. stoletja.

20. st.: prve semantične teorije so povezane z uveljavitvijo strukturalizma. Glede na semantične pristope poznamo:

- ↳ semantika pomenskih sestavin (leksikalna semantika)
- ↳ generativna semantika (stavčna semantika)
- ↳ prispevek pragmatike (semantika govornih dejanj)
- ↳ kognitivna semantika (prototipičnosemantični pristop)

Semantika je pomenila dvoje:

1. določen vidik predmeta jezikoslovnega raziskovanja
2. veda/teorija o tem predmetu.

Še danes nimamo izdelane izčrpane, neprotislovne in psihološko prepričljive teorije pomena!

Teorija pomena v: – **širšem smislu:** pričakujemo prepričljiv opis, kako govornici razumemo jezikovne izraze
– **ožjem smislu:** zahtevamo, da sistematično razlikuje med pravilnimi in nepravilnimi izrazi svoje ravnine (izdelati mora konstrukte in pravila, s katerimi bo razlikovala med pomensko pravilnimi in nepravilnimi izrazi)

3. Vrste semantik glede na jezikovno gradivo

- leksikalna semantika → semantika arbitrarnih enot (komponentna semantika)
- sintaktična semantika → semantika kompozicijskih pravil
- skladijska semantika → besedotvorna semantika
- medleksikalna semantika → semantika medleksemskih razmerij
- stavčna semantika → razmerje v sestavljenih znakih (semantika resničnostnih pogojev; stavčna sem. ≠ sintaktična sem., lahko bi ju enačili, če bi pri stavčni sem. upoštevali tudi besedotvorno)
- referenčna semantika → razmerje med referenco in pomenom

Pomen imajo pomenonosne jezikovne enote (brez pomena so pomenskorazločevalne enote = fonemi). V smislu slovarske določitve pomena je odvisno, ali gre za enoto, ki ima predvidljiv pomen ali pa nepredvidljivega. Lastnost jezikovnega znaka je arbitrarnost, kar pomeni, da je nemotiviran (popolnoma nemotivirani so morfemi ali pa netvorjene besede). V slovarjih najdemo lekseme, noben slovar pa ne vsebuje vseh besed, ker to ni potrebno, saj pomene tudi gradimo in imamo za sestavljanje pomena pravila.

Pripisovanje pomena:

1. arbitrarnim enotam (pripisovanje pomena v celoti)
2. naloga semantike je, da opiše pravila za sestavljanje pomenov

ženski čevlji – čevlji za ženske : gorski čevlji – čevlji za (hojo) v gore

športni čevlji – čevlji za rabo v športu : usnjeni čevlji – čevlji iz usnja

slepa ženska : slepa ulica Treba je pogledati v SLOVAR, ne moreš prepoznati pomena iz posameznih enot, s sestavljanjem pomenov.
(pedenjmož, spregledati, vreči puško v koruzo, priti na kant).

V jeziku je t.i. kompozicijska funkcija, s katero govornici tvorijo izraze in tudi pomene. Če se rojeni govorec nauči tvoriti izraze, se nauči tvoriti pomene. Tako na ravni izraza kot pomena imamo v jeziku pomensko elementarne enote in pravila za njihovo slovnično povezovanje:

- izrazne oblike: elementarne enote + pravila za njihovo kombiniranje
- semantika: semantika arbitrarnosti + semantika kompozicijskih pravil

4. Razmerje med pomenom in referenco

POMEN:

1. Lastnost jezikovnih znamenj katere koli jezikovne ravnine, kažoča/opozarjajoča na odnosno predmetnost. Prvine izrazne strani jezika opozarjajo na razloček v pomenu, nimajo pa same pomena, npr. *peti – piti, ta – da, jurček – Jurček* (prim. še veliko začetnico kot znamenje začetka povedi).

2. Morfem, beseda, besedna zveza, stavek, poved itd. vse do celega besedila so prvine pomenonosne strani jezika. Beseda *dekle* npr. ima predmetni pomen 'mlajša neporočena oseba ženskega spola', njen slovnični pomen, ker je samostalniček, pa je lahko 'vršilka glagolskega dejanja' (*Dekle poje*) ali 'cilj glagolskega delovanja' (*videti dekle*), 'okoliščine' (*iti k dekletu*), 'lastnost' (*pesem deklet*) ipd. Pomene danes določamo s pomočjo pomenskih sestavin. (Toporišič: ESJ)

REFERENCA – NANAŠANJE: 1. Realno Obstoječa stvarnost, na katero se nanaša ubesedena pojmovnost. Tako imajo besede *pes*, *lastovica*, *slon* svojo referenco v dejansko obstoječih živalih, besede kot *lepota*, *nasprotje*, *čarovnica* pa v ustreznih predstavah ljudi. To, na kar nanašamo te glasovne/pisne množice, imenujemo referent ali nanosnik. (Toporišič: ESJ)

Napoleon – poraženec pri Waterlooju
pomensko NI enako
referenčno JE enako

J. Toporišič:

to ni O. K. → pojem

pomen (P)

izrazna podoba (I)

nanosnik (N)

Pomenoslovni trikotnik je trikotniški graf, ki prikazuje razmerje izrazne (= glasoslovno-pisne), pomenske in nanosniške strani jezikovnega znamenja.

to ni O. K. → **ZAZNAMOVANO** (to bi moglo bit)

M. Golden:

B smisel (pomen, *sense*, *signifie*) V slovenistiki ne moremo enačiti pomena in ker je smisel v besedilu uresničena kategorija.

A znak (*signifiant*)

C nanosnik (referent, *significatum*, *denotatum*)

to ni O. K. → **ZAZNAMUJOČE** (to bi moglo bit)

Sosirjansko pojmovanje JZ: – »**A : B**« To razmerje opisuje kot recipročno: (slišana) glasovna oblika (A) interpretu vzbudi njej pridruženi pojem (B); priključitev pojma tvorcu vzbudi pojmu pridruženo glasovno obliko. Pomen JZ so v takem pristopu razmerja, ki jih B navezuje z drugimi B-ji v besedišču preučevanega jezika. Taka leksikalna semantika se omejuje na razmerja med besednimi pomeni v besedišču preučevanega jezika, razmerja med jezikovnim izrazom in njegovim nanosnikom (A : C) ne upošteva.¹

Vendar se teorije besednega pomena temu razmerju danes ne morejo izogniti. Približujejo se mu ponavadi z razlikovanjem in nanašanjem (*referenco*) in označevanjem (*denotacijo*).

- Označevalno je razmerje, ki ga navezujejo besede same po sebi, ne kot del skladiškovskih zvez.

- Nanašanje zadeva besedne zveze, npr. samostalniške zveze v izreku. Denotacija ni odvisna od govornega položaja: pomen besede *pes* označuje pripadnike pasje in ne mačje vrste, ne oziraje se na to, kdo besedo rabi in

¹ V tem je sosirjansko razumevanje besednega pomena sledilo fregejskemu razlikovanju med pomenom in referenco jezikovnega izraza. Klasični zgled iz fil. Je netavtološkost stavčnega pomena *Zvezda Danica je zvezda Večernica*. Jezikovna izraza *zvezda Danica* in *zvezda Večernica* imata enega samega nanosnika (planet Venera, *Bedeutung*), vendar njun pomen (smisel, *Sinn*) ni identičen; izraza *zvezda Danica* in *zvezda Večernica* nista sinonimna, zato stavek *Zvezda Danica je zvezda Večernica* ni istorečje, ni tautološki stavek.

Razmerje AC je upoštevano pri delitvi znakov na: simbole, ikone in indekse. V tej razdelitvi je JZ opredeljen kot simbolni znak, ker je razmerje AC nemotivirano; je dogovorjeno in poljubno. Onomatopejske besede uvrščamo med ikonske znake zaradi podobnosti med A in C. O indeksalnih znakih govorimo takrat, kadar C implicira A: če opazimo dim sklepamo, da nekje gori.)

kakšne so okoliščine njene rabe. V izreku *Pes našega soseda laja cele noči* je denotacija leksema *pes* množica vseh takih štirinožnih živali, ki jih slovenski govorniki dogovorno označujemo z izrazom *pes* in prepoznavamo kot člane pasje vrste.

* semantični Δ : JZ = **zaznamovano** (pomen – signifikat – koncept – vsebina) / **zaznamujoče** (oblika – signifiant – akustična podoba – oblika)

* semiotični Δ : znak označeno

uporabnik znaka

5. Razmerje med pomenom in pojmom

Toporišič ta dva izraza enači, kar je značilno za mentalistične teorije.

pomeni so monolingvalni, vezani na določen jezik

POMEN = na ravni **jezika** *sememi* (sestavine)

POJEM = na ravni **naše zavesti, spoznavanja** *noemi* (pojmovne sestavine)

pojmi so univerzalni

VMESNI DEL: a) pojmovni pomen (termini → pomen in pojem sta prekrivna)

b) pragmatični pomen (medmeti – le pragmatični pomen (nimajo pojmovnega dela, take so tudi kletvice))

Možno je, da ima nek izraz tudi več različnih pomenov: *konzervativec* (pojmovni pomen + ideološki pomen +/-); *angel* za človeka (pragmatični pomen + pojmovni pomen)

Povezava med pomenom in pojmom:

a) temeljita na odslikavi »predmetov« resničnosti

b) sta rezultat posplošenja kompliciranosti in spremenljivosti resničnosti (da se lahko ljudje sploh sporazumevamo → vsako drevo se razlikuje od drugega, a moramo si ustvariti splošno sliko o njem, saj ne moremo poimenovati slehernega drevesa)

Pomen je na ravni jezika.

Pojem je na ravni konceptualnosti.

* razlika: vsebina --- pomen (na prim. PES)

- Kaj moramo določiti, da določimo pomen znaka pes?
- Vsebina poleg pomena vsebuje še razna občutja, izkušnje ...
s psom → **vsebina** je širša, je **nedefinirana**.
- **Pomen** je vedno jezikovno **definiran**.

6. Denotativni in konotativni pomen

Denotativne sestavine pomena: tiste pomenske lastnosti, ki so del osnovnega, stalnega pomena. Denotativni pomen določa dejstvo, da leksem kot JZ izraža odslikavo (predstavo) spoznavnega subjekta, ne da bi spoznavni subjekt (človek) kakorkoli vplival nanj, se pravi po lastni presoji modificiral to odslikavo, npr. čustveno vrednotil, uporabil čustveno stilizacijo. Samo denotativni pomen je lasten vsemu strokovnemu izrazju – terminom. V jedru slovarskega pomena je denotativni pomen.

Ob obveznem (slovarskem) pomenu se pojavlja tudi konotativni pomen, ki je lahko vezan na celoten leksem, ali pa na katerega izmed njegovih pomenov. Zanj velja, da spoznavni subjekt (človek) po lastni presoji modificira spoznavni objekt. Za tovrstne lekseme torej velja dvojna pomenska obremenitev: ob obveznem denotativnem izražajo še konotativni pomen. Lekseme s konotativno vrednostjo določa dejstvo, da ne morejo biti kot termini funkcionalni v znanstvenem besedilu – ne morejo biti sestavina terminološkega poimenovanja. Raba takih leksemov je odvisna od namere tvorca, da v objektivno razmerje z denotatom vnese subjektivni vidik – subjektivne označevalne prvine. Z besedilnega vidika je te prvine mogoče ločiti v dve temeljni skupini:

– leksika, s prvinami čustvenosti, pa tudi kronološkosti tako v smislu zastarevanja kot neologizmov učinkuje v kateremkoli besedilu ne glede na zvrst (jezikovnosistemska)

– stilno učinkovanje leksike s socialno- ali funkcijskozvrstno prepoznavnimi prvinami je vezano na njeno medzvrstno rabo (besedilna konotativnost).

Ekspresivna zaznamovanost

Emotivno-evalvativna zaznamovanost → čustveno-vrednotenjska – izražanje čustveno-
Zvrstna zaznamovanost ocenjevalnih razmerij (cela ekspresija je ocenjevalna, ni pa vsa emocionalna)

Ekspresivna zaznamovanost ima (lahko) emotivni odnos (+/-) in ocenjevalni odnos:

– ocenjevanje odnosa do nečesa (emotivni odnos)

– ocenjevanje tistega, kar je ocenjevanje samo po sebi: *lenariti – držati roke križem* → neg. ocenjevanje; *stegniti pete – oditi na oni svet*

Evalvacija – evalvacija –
Čustven odnos – +

7. Pomenski odnosi med leksemi

1A SINONIMIJA – sopomenskost

a. Na ravni morfema → ZAčeti – PRIčeti

b. Na ravni besede → končati – zaključiti

c. Na ravni stavka → besedni red: *Težko je bilo najti / Bilo je težko najti*
Igra je prekratka / Igra ni dovolj dolga

Kje je meja med sinonimijo in variantnostjo?

→ na ravni besede: posledica glasoslovne zakonitosti (na glasoslovni ravni ne moremo govoriti o pomenu) bruc(o/e)vanje

→ alomorfi, sinonimni morfemi (lahko posledica zvrstnosti): brat(i/je), študent(i/je)

→ varianta sestavine (razlika med pomeni sestavin – zvrstna zakonitost):

Stegniti (jezik/gofljo/gobec)

1B Popolna pomenska neenakost = popolno nasprotje sopomenskosti

šivalni stroj – infinitezimalni račun

pes – ravnilo

Vsi nadaljnji odnosi so med sopomenskostjo in popolno brezodnosnostjo.

2A POMENSKA PODOBNOST

je med izrazi, ki sodijo v isto pomensko polje in imajo isto nadpomenko → večdimenzionalno

Takšni izrazi vzpostavljajo vertikalna in horizontalna razmerja.

potok – ribnik – bajer – reka – jezero

žvenketati – rožljati – ropotati

2B RAZNOPOENSKOST – heteronimija → enodimenzionalno

Zaprta zaporedja (urejena ali neurejena):

Neurejena: rumen – moder – zelen – rdeč

Urejena: ponedeljek – torek – sreda ...

3 PROTIPOMENSKOST – antonimija

a. dopolnjevalna (komplementarnost/kontradikcija) deli svet na dva pola; če je en resničen, drugi ne more biti

mrtev – živ, končno – neskončno, Eva je rojena maja – Eva ni rojena maja.

b. nasprotnostna (kontrarnost)

Dva izraza, ki sta na dveh koncih neke lestvice:

□vroč – mrzel → v jeziku imamo vmesne izraze

□(ne)markiranost enega člena para: Kako velik si? *Kako majhen si?

□raznosmernost odnosov: star → mlad/nov/svež

c. zamenjavna (konverzivna)

konverzija 1: kupiti – prodati (a prodaja b-ju – b kupi od a-ja) → na dejanskost gledamo z dveh zornih kotov

mož – žena → obstaja skupna nadpomenka: zakonca

konverzija 2: kupiti – prdati → isti zorni kot

Hišo sem kupil in zdaj jo bom prodal.

4 NAD- in PODPOMENSKOST (hipernimija in hiponimija)

a. implikacija 1: hiponim implicira hipernim: *jezikoslovec – znanstvenik* → jezikoslovec je tudi znanstvenik (ne tudi obratno! – enosmerna implikacija)

hierarhična razmerja: žena/mož – zakonec, učitelj/učenec – ? → ni nadpomenke

v jeziku – gre za vrzeli v paradigmatških pomenskih odnosih

brat/sestra – ? → v nemščini *geschwister*

b. implikacija 2: nehierarhična implikacija

umoriti – umreti

umoriti presuponira umreti

8. Pomenskosestavinska (komponentna) semantika. Primerjava s fonologijo

Z upoštevanjem sistematičnosti pomenskih razmerij skuša komponentna semantika priti do izčrpnih, neprotislovnih in binarnih opisov besednih pomenov.

Komponentna razčlemba je zasnovana na domnevi, da lahko denotativne besedne pomene in razmerja med njimi razložimo z njihovim razstavljanjem na pomenske oznake (komponente). Pomenske oznake kot izločljive, sestavljive in ponovljive najmanjše enote pomenske ravnine imajo svojo vzporednico v razlikovalnih oznakah na glasoslovni ravnini. Tako kot je v glasoslovju fonem opredeljen s snopom razlikovalnih oznak, opredeljuje leksem snop razlikovalnih pomenskih oznak. Število razlikovalnih oznak glasoslovja je majhno (12), pregledno majhno je tudi število fonemov v jeziku. Sistematično razčlenjevanje besednih pomenov v pomenske oznake kaže, da je število le-teh veliko večje, besednih pomenov pa je sploh neomejeno veliko. Podobno kot razstavljamo foneme na snope razlikovalnih oznak in vzpostavljamo naravne razrede fonemov, tako z razstavljalnim pristopom k besednemu pomenu s pomenskimi oznakami napovedujemo povezanost med leksemi, iz pomenov katerih izločimo njim skupne pomenske sestavine.

Ugotavlja, kaj imajo besedni pomeni skupnega oz. različnega; nekatere lastnosti so skupne, nekatere pa razlikujejo besedni pomen.

Metoda:

1. v odnose ne gre do stvari, ki nimajo nič skupnega, zato najprej določimo, kaj je elementom skupno → reka, bajer, potok, jezero ... = vodovje

2. nato določimo, kaj elemente skupine razločuje. To ugotovimo s postavljanjem elementov v skupine; tisto, kar je razlikujoče, so semi → pomenske razločevalne lastnosti, sestavine:

Opozicije med besednimi pomeni

sem – pomenska razločevalna lastnost

potok, reka ↔ bajer, jezero

tekoče + ↔ tekoče –

potok, bajer ↔ reka, jezero

veliko – ↔ veliko +

reka ... ↔ kanal ...

naravno + ↔ naravno –

Rezultat metode je snop semov (semantičnih razlikovalnih lastnosti) = semem:

reka [tekoče +, veliko +, naravno +]

Skupina/združba semantično podobnih izrazov se prikaže kot zveza, strukturirana z razločevalnimi lastnostmi.

Pomen posameznega izraza (člana združbe) je vsota semantičnih razločevalnih lastnosti (semov) s konkretnim predznakom +/-.

Metoda komponentne semantike je strukturalistična:

□ Skupina izrazov se razume kot semantična združba, ki je na določen način strukturirana, urejena. Vsak posamezni element je vsota tistega, kar ga od drugih razlikuje. Notranje strukturiranost pomena vsakega posameznega izraza odraža semantično strukturiranost celotne združbe izrazov.

□ Strukturalističen je postopek, ki kaže avtonomnost pomenske analize. Pomen jezikovnih enot se skuša razkrivati in določati znotraj jezika avtonomno, neodvisno od zunanjih okoliščin.

□ Strukturalistična je metodološka strogost.

□ Strukturalističen je način semantike, kolikor je strukturalističen prenos metod fonologije in morfologije na pomensko stran jezikovnega znaka.

Besede so sestavljene iz minimalnih pomenskih enot – morfemov, ki se jih lahko razdeli na foneme, ti pa se razločujejo glede na razločevanje pomena v višji enoti. Fonemi se določajo v minimalnih parih, njihov status je vezan na posamezen jezik. Tudi fonemi so deljivi na različne razločevalne lastnosti, na podlagi katerih jih razvrščamo v sistem. Vseh binarnih razločevalnih lastnosti pri fonemih je v vseh jezikih približno 12. Podobno kot foneme se lahko sopostavlja seme. Ker je število razločevalnih lastnosti pri fonemih majhno, so se pojavile težnje, da bi prišli tudi do univerzalnega nabora semov. Če bi to res obstajalo, bi veljalo, da so razločevalne lastnosti človeku prirojene. Semov se ne bi učili, naučili bi se le kombinacije sememov.

9. Meje komponentne semantike

Komponentna semantika ima možnost opisa posameznega pomena in pomenskih odnosov. Strukturalistična semantika je bila najbolj urejena in preverljiva, ima pa tudi omejitve. Raziskovalci so ostajali na določenih področjih leksike, predvsem na ravni polnopomenskih besed (predvsem samostalnik). Tudi znotraj polnopomenskih besed so opisovali le tista tematska področja, ki so jasno razmejena (npr. sorodstvena razmerja; problem: kar je »jabolčno« na jabolku lahko ujamemo samo z lastnostjo [jabolčno +] → meje dosega teorije). Sorodstvena razmerja so jasno določena s +/-, težje je recimo že pri posodju: lonček, skodelica → kje je točna meja, sploh pa se zaplete pri čustvih, kjer so meje še bolj nejasne. Tako včasih pride do krožnih opisov/definicij: pojasnjevano (explikans) in pojasnilo/pojasnjujoče (expikandum) sovpadeta (v SSKJ je čas definiran s časom).

Glede na semantične odnose

1. Sinonimija je opisana kot enakost semantičnih lastnosti/pomenskih sestavin → 2 leksema morata imeti enak nabor pomenskih sestavin.
2. Pomenska podobnost: besedni pomeni takih besednih skupin imajo najmanj eno skupno lastnost – arhisem, ki je skupna vsem.
3. Raznopomenskost/heteronimija: z lastnostmi se lahko samo ponavlja, ničesar se ne eksplicira; pri takih odnosih komponentna semantika ne pomaga, saj take lastnosti opisujejo same sebe.
4. Protipomenskost
 - a. komplementarnost/dopolnjevalnost: cilj komponentne semantike so binarne lastnosti (+/- komplementarne lastnosti le ponavljajo: živ [mrtev -], mrtev [živ -])
 - b. nasprotnost/kontrarnost: zamislimo si lahko le [max +/-] in [min +/-] (širok – ozek → skupna lastnost je širok → krožni opis.
 - c. zmenjavnost
 - konverzija 1: lahko opišemo z udeležencem (ista dejanskost, dve perspektivi) – povezovanje »soigralcev«: *A je mati od B-ja ↔ B je otrok od A-ja.*
 - konverzija 2: *tja gor – tja dol, znotraj – zunaj* → brez moči kot pri komplementarnosti.
5. Nad- in podpomenskost
 - a. implikacija 1: opisovanje implikacije 1 je starejše, saj sega v klasično logiko: *genus proximus* (nadpajem), ki ga v semantiki nadomešča uvrščevalni sem in specifična razlika, ki je v semantiki razločevalna pomenska sestavina.

Podpajem je

- v klasični logiki: nadpajem (*genus proximus*) + specifična razlika (*differetia specifica*)
- v semantiki: uvrščevalna pomenska sestavina + razločevalna pomenska sestavina

Jezikoslovec = znanstvenik (*genus proximus*),

ki raziskuje jezik (*differetia specifica*)

- b. implikacija 2/presupozicija: na področju glagola je postopek dekompozicije semantike v primitive (primitivne predikate) razvila generativna semantika.

umreti

↓

začeti

↓

neživeti

↓

x

umoriti

↓

posledica (cause)

□ □

y začeti

↓

neživeti

↓

x

Umoriti implicira umreti.

Komponentna semantika je dobro prikazala sinonimijo in obe implikaciji, z ostalim pa se ne ukvarja. Razkritje semantičnih anomalij v sintagmah: *poročeni samec, zelene ideje spijo.*

10. Opis pomenskih sprememb, opis učenja pomena z vidika pomenskosestavinske semantike

S pomenskosestavinsko semantiko se dokazujejo tudi filogenetske in ontogenetske spremembe.

FILOGENEZA: jezikovnozgodovinska pomenska sprememba → pridobitev, izguba ali zamenjava semov. Primer: *boljša polovica* → nekoč je to pomenilo moža ali ženo, spol ni bil relevanten, danes pa pomeni samo ženo [ž +], ker je *slabša polovica* mož [m +].

ONTOGENEZA: spreminjanje pomena, ko se učimo pomenov (razvoj posameznika) → pojavi se pri otrocih, ki se učijo jezika. Pri njih lahko pride do »nadgeneraliziranja« – iz splošnega na še širše (vse na kolesih je brum-brum,

vse živali so hov hov) ali »podgeneraliziranja« – iz splošnega na ožje (le rjav pes je hov hov). Otrok ima pri učenju pomenov premalo raločevalnih sestavin, zato na primer ne loči med avtom in tovornjakom, psom in mačko.

11. Asimetrija JZ. Načelo ekonomije in načelo maksimalne diferenciranosti

V naravnih jezikih razmerje med obliko in pomenom ni 1 : 1, zato imamo navadno eno obliko, ki ji je pripisanih več pomenov.

HOMONIMIJA: enaka pisna in glasovna podoba in različen pomen (2homonima nimata skupnih semov). Gjurin homonimijo slovni z enakoizraznostjo.

Homonim ali enakozvočnica → enakoglasnica (homofon) + enakopisnica (homograf)

puh – puh

kot – kod

peta – peta

POLISEMIJA ali večpomenskost temelji na asimetričnem jezikovnem znaku. Iztemu izrazu sta podrejena dva ali več pomenov → isti izraz ima več opomenjenih vsebin (predstav) denotatov. Polisemi imajo vsaj en skupen sem, ko nimajo več skupnega niti enega sema, postanejo hmonimi (*krvi davek* → v turških časih jemanje dečkov z osvojenih ozemelj, → danes pa smrt na cestah)

Prav tako gre za prekrivnost na izrazni ravni in za različnost na pomenski, vendar pa je ta različnost omejena: nikoli ne more zajeti vseh vsebinskih lastnosti (različnost na predstavnih ravni); med pomeni večpomenskega leksema obstaja torej zveza vsaj na predstavnih ravni, na pomenski ravni oz. na ravni opomenjanja vsebine razvidnost povezave ni nujna, je pa pogosta pri vseh tipih večpomenskosti – pri (pomenski) vsebovanosti, metafori in metonimiji; zato je večpomenskost – za razliko od enakoizraznosti (homonimije) – znotrajleksemsko razmerje.

Razlike med homonimijo in polisemijo:

→ homonimija: več leksemov – pomeni nimajo nobene skupne lastnosti (semov). Gre za prekrivanje materialne (glasovne in pisne) jezikovne danosti ob popolnoma različnem pomenu oz. celotnem pomenju (semantemu).

Prekrivnost izrazov je naključna.

→ polisemija: istemu izrazu sta podrejena dva ali več pomenov.

SINONIMIJA

1. sintaktična sinonimija:

□ parafraziranje leksemov: stric – starejši moški, indirektni sorodnik prve stopnje ista stopnja sinonimije

□ perspektivizacija: Brut je umoril Cezarja – Cezar je bil umorjen (od Bruta) res je sicer, da je ista stvar gledana z dveh zornih kotov, a je pomen lahko dvomljiv na pol poln kozarec – na pol prazen kozarec
→ aktualna členitev, prosti besedni red
Pomislek, ali so parafraze vedno sopomenke. → Ne.

2. leksikalna sinonimija:

Znotraj komponentne semantike gre za prekrivnost semov. Operacionalna semantika pa sinonimijo definira: dve besedi sta sinonima/sinonimni, če lahko v vsakem primeru druga drugo nadomeščata (substitucija), ne da bi se pomen celotnega izraza spremenil.

□ Popolna sinonimija: prekrivnost denotativnih in konotativnih PS (bolj ko ne izjema)

□ Delna/omejena sinonimija: prekrivnost samo denotativnih PS.

Prekrivnost izrazov je prisotna do neke mere – najdemo odstopanja, saj imajo leksemi dva pomena: denotativnega in konotativnega.

Denotacija: pomensko jedro – stalni del pomena = poimenovalnost

Konotacija: dodatni pomenski vidik – spremenljivi del pomena = sopoimenovalnost

a. sistemskoslovarska ali primarna → sinonimija omejena na denotativne seme

b. sobesedilno pridobljena ali sekundarna → sobesedilna sinonimija

Izjemnost/redkost popolne sinonimije je posledica dveh načel:

1. načelo jezikovne ekonomije: pomeni doseči komunikacijski cilj z najmanj sredstvi oz. najmanjšim možnim številom sredstev

2. načelo maksimalne diferenciranosti (raznolikosti): da bi se dosegel komunikacijski cilj, se izrablja največja možna/možnost raznolikost/-i opisa.

Leksemi imajo jedrni pomen (denotacija) in dodatne pomene (konotacija). Pri strokovnih besedilih gre lahko za popolno prekrivnost (npr. zvrst – vrsta, potencialen – virtualen), seveda pa obstajajo razlike med posameznimi strokami.

Primer sistemske ekonomije: v besedotvorju → tvorjenje poimenovanj za ž. sp. iz poimenovanj za m. sp.: -ica/-ka
→ partner-ica, partner-ka

Uporaba obeh končnic za isto stvar; večinoma se uporablja le ena, druga se opusti ali diferencira (dekan-ica, dekan-ka – tudi hruška, dekan-ja).

12. Teorija besednih (pomenskih) polj

V nasprotju z besedno družino, katere sestavni deli so povezani strukturno/oblikovno (besedotvorno) – povezuje jih skupen/isti/podoben korenski morfem, gre pri besednem polju za množico (popolnoma ali delno) sopomenskih (pomensko sorodnih) besed ali leksemov, tj. leksemov z enakim oz. podobnim vsebinskim/pomenskim jedrom.

Začetnik teorije besednih polj je Josta Trier (v 30. letih). Primerjal je nemško leksiko 13. st. in prišel do sklepa, da pomenski premiki pri enem elementu povzročijo premike v celotnem polju. Z ugotavljanjem pomenskih premikov je prišel do pojma pomensko polje, ki ga razume razmeroma ozko. Teorija besednega polja izhaja iz tega, da znotraj besednega zaklada danega jezika obstajajo delne množice znakov, ki so vsebinsko povezane. Za opis je uporabljal številne metafore: Posamezne besede kot mozaik sestavljajo besedno polje, besedni plašč, besedno pregrinjalo, postavljajo meje v množici in jo členijo. Govori o znakovnem plašču brez vrzeli. Ne obstajajo neodvisni (posamezni) jezikovni znaki. Zunaj polja pomen sploh ne more obstajati: če hočemo neko besedo razumeti, moramo imeti pred očmi besedno polje kot celoto, kajti šele iz tega lahko izluščimo pomen posamezne besede. Problematičnost pojma besedno polje v izhodišču:

Polje predpostavlja dvodimenzionalnost (ploskovnost) struktur besednih združb, razmerja med besedami pa so lahko tridimenzionalna. Polje sugerira jasne meje brez prehodov in prekrivanja, da se pomeni nahajajo tesno drug ob drugem, a se ne prekrivajo, prav tako pa sugerira, da na strukturi polja ni vrzeli (pa so: slep, gluhi, nem, tisti, ki ne vohta??).

Pelz: Delni izsek iz besednega zaklada nekega jezika, ki obsega vsebinsko sorodne besede (v splošnem vključno s protipomenkami) iste besedne vrste (npr. izključno sam. ali izključno gl.), se imenuje besedno polje.

Lyons: Za lekseme, ki so znotraj danega jezikovnega sistema semantično, paradigmatično ali skladijsko sorodni, lahko rečemo, da pripadajo istemu polju ali da so elementi istega polja.

V slovenskem jezikoslovnem prostoru imamo zelo različno terminologijo: pomensko, pojmovno, leksikalno, besedno, tematsko polje.

Toporišič: BESEDNO POLJE

Zelo široko pojmovanje → zamišljeno je kot soba – vse s čimer se določena beseda povezuje, pomenska razmerja, sestavni deli, rezultat, lastnosti, dejanje. Pod tem pojmom razume vse sememe, ki se sintagmatsko in paradigmatsko vežejo z določenim sememom. Vsebuje vsa pomenska razmerja. »Posebno skupino v slovarju med seboj povezanih besed tvorijo poimenovanja za pojavnost v istih prostorskih, časovnih ali vzročnostnih združbah.

Imenujemo jih sosedske besede. Besedno polje in njegove "rastline" si lahko ponazorimo že na podlagi srednje obsežnega slovarskega sestava primerne besede.«

Bešter, Križaj-Ortar: TEMATSKO POLJE

»Besedo kričati lahko povežemo tudi z besedami nogomet, stadion ..., in sicer na podlagi tematske povezanosti. Pravimo, da te besede spadajo v isto tematsko polje. Ko si izbiramo temo, o kateri bomo govorili/pisali, si moramo iz spomina priklicati besede določenih teatskih polj. Ko začnemo besedilo poslušati ali brati, že iz napovedi teme ali naslova sklepamo, katere besede bodo verjetno uporabljene v besedilu.« Gre celotno sintagmatiko in paradigmatsko besede. Presega Toporišičevo definicijo v tem, da on obravnava sintagmatske in paradigmatske odnose na ravni slovarja, tu pa so obravnavani na ravni besedila.

Vidovič-Muha: POMENSKO POLJE

»Z izrazom pomensko polje poimenujemo s pomenskimi sestavinami strukturirano pojmovno polje – predstavni svet, ki ga oblikuje UPS po eni strani s svojo odprtostjo do drugih UPS – največje pomensko polje, po drugi pa do različnih RPS, ki določajo pomene leksemov znotraj enega pomenskega polja – najmanjše pomensko polje.« Določen skupek besed, ki sodijo v skupno pojmovno polje predstavne sveta, ki se oblikuje po razvrščevalnih pomenskih sestavinah in uvrščevalnih pomenskih sestavinah.

13. Pojem jezikovne slike sveta

Izhodišče je idealistična, marsikdaj neohumboltovska jezikovna teorija, predstavnik pa je Leo Wisgerber z vsebinsko gramatiko (nadaljevalec teorije pomenskih polj, v 50. letih 20. st. je njegova teorija ustvarila pojem jezikovne slike sveta). Wilhelm von Humboldt – trditev, da ima vsak jezik svojo lastno, posebno strukturo, ki odseva in pogojuje način mišljenja in izražanja določenega naroda (»duh jezika«). Jezik je videl kot celoto mišljenja in izraza, kot socialni produkt, kot identifikacijski element. Zato kalkiranje ni primerno za vsak jezik

(prier: kolovrat – Spinnrad). Bistvo jezikovne slike sveta je prepričanje, da je mišljenje določeno z jezikom – jezik determinira mišljenje. Slikovna sloka sveta je torej identificiranje strukture posameznega jezika (inventar leksemov in gramatične kategorije) s strukturami pojmovnega sveta človeka, v katerih ta misli in miselno zaznava zunanji svet in ga duhovno/duševno ureja. Po Weisgerberju zaznavamo svet vedno skozi strukturirajoča očala maternega jezika. Jezikovno-leksikalna strukturacija področja zavesti (strukturacija zavesti, kakor jo daje jezik s svojo leksiko) je po tem pojmovanju vedno izraz specifičnojezikovne strukturacije sveta, kakor se človeku edino lahko kaže, iz katere človek ne more, v kateri ostaja ujet.

Istovetenje jezikovnih pomenskih struktur in pojmovnih struktur mišljenja in spoznavanja je značilno tudi za Sapir-Whorfovo šolo v ZDA, ki ji pripisujejo načela jezikovne relevantnosti, ki približno pravi, da je resničnost, kakor se kaže človeku, vedno pogojena z njegovim maternim jezikom (vsak vidi resničnost skozi svoj jezik – razmišljam lahko le o tistem, za kar obstaja poimenovanje).

Na teoriji jezikovne slike sveta temeljijo mnoge nacionalistične raziskave jezika (v nem. prostoru razpravljajo o nacionalizmih), spodbudilo pa je tudi feministične lingvistike, ki se ukvarjajo s tem, kako jezik sam deluje šovinistično. Feministična lingvistika je izhajala iz jezikovno kritične pozicije: jezik ima tisto, kar njegovi govorniki razvijejo, če se ne razvije neka govorna forma, govorniki leno pristajajo na jezik/klišee. Dokaz za patriarhalnost jezika so poimenovanja za ženske: lepši, nežnejši spol. Seksizmi se v jeziku kažejo skozi: posebno označevanje za ženski spol – pripadnost: Kvedrova → njegova; pojavljajo se na več ravneh:

1. Izraba sredstev

Zofka Kvedrova Izbiramo oblike za ženski ali moški spol

Gospa profesor → (oboje je mogoče)

Maja je arhitekt. Odvisno od obnašanja govorcev.

2. Slovnična struktura: nimamo izbire → globinska struktura na ravni jezika (znotraj jezika, znotraj trdne jezikovne struktura)

Janez in Stane sta šla. Oblika za moški spol je nevtralna izbira.

Micka in Metka sta šli.

Janez in Micka sta šla.

3. Pragmatska raven: poimenovanje za moško ali žensko obliko sploh ne obstaja

Problem družbene delitve dela: medicinska sestra, babica, pismonoša, klepar ... V jeziku vedno obstaja možnost paradigmatične tvorbe, če se za poimenovanje pojavi potreba v družbi.

14. Praktična leksikalna semantika – leksikografija

Aplikativna leksikografija / uporabno(stno) besedoslovje je najstarejše področje, kjer se je leksikalna semantika uresničevala. Pri nas so se s tem začeli ukvarjati v 2. polovici 20. stoletja, začetnik pa je bil Božo Vodusek, ki je postavil 3 temelje slovarskega besedoslovja:

1. slovnična in skladišna razčlemba sintagem (sintagmatski odnosi)

2. metoda nadomeščanja besede s sopomenkami, protipomenkami ... (paradigmatični odnosi)

3. metoda razstavljanja pomenov na manjše »predstavne enot« (komponentna analiza).

Naloge splošnega slovarja:

– označiti vse besede (celotno besedišče) danega jezika; PROBLEM: *katere so?* KAJ

– vsaki besedi označiti pomen; PROBLEM: *kateri je in kako ga opisati?* KAKO

Slovar najprej registrira »citativne« oblike leksemov – slovarska, nominativna, osnovna. Leksemi nastopajo kot imenovalniške oblike; oblike rabe jih postavljajo v kontekst.

KAJ?

Izbira: ali je nek leksem v jezikovni skupnosti že utrjen ali je še omejen (individualno, zvrstno...), ali se nek leksem še uporablja.

Registrirati le morfološki minimum in besedotvorna pravila? Problem: veljavnost kompozicijskega načela?

Arbitrarnost kompleksnih (tvorjenih, besednozveznih) leksemov → mizica = majhna miza; marelica ≠ majhna marela.

Večpomenke → ista iztočnica, homonimi → več (različnih) iztočnic.

Kaj kot leksem sploh dati v slovar, kaj leksikografsko obdelati?

– minimalni slovar: samo vse arbitrarne oblike, netvorjene morfeme (jih ni)

– eden od besednih pomenov je vsaj deloma idiomatiziran

– ugotoviti, kaj je treba dati v slovar, da bo vsa idiomatska/idiomatična vsebnost leksema tudi v slovarju

KAKO? → vpliv semantičnih teorij

Načini za pomenski opis:

– parafraziranje: *plaz = gmota snovi, ki ...*

– semantična razmerja (sopomenke, protipomenke, hipo- in hipernimija): *duri – vrata*

– koncept pomenskih sestavin: *žena: (2) 'dorasla oseba ženskega spola'*

pes: 'domača žival za čuvanje doma, za lov'

– prikaz možnih (jezikovno-besedilnih) sobesedil: od tipičnih besednih zvez do stalnih besednih zvez, frazemov itn.

SPECIALNI SLOVARJI:

- slovarji za posebna področja leksikona: terminološki...
- slovarji za posebne vidike besedišča: etimološki, sinonimi ...
- slovarji s posebnimi načini razlaganja besednih pomenov: slikovni slovarji
- »drugače« sestavljeni slovarji: odzadnji slovarji

15. Stavčna semantika – semantika resničnostnih pogojev

Stavčna semantika je naslonjena na formalno logiko. Začela se je v okviru generativne semantike → kategorialna gramatika + formalna logika.

Izhodišče stavčne semantike je pripovedni/trdilni/izjavni stavek; z njim se ukvarja z vidika ali je resničen ali neresničen.

Wittgenstein: »Razumeti nek stavek pomeni vedeti, kaj se dogaja, če je resničen.« Lahko ga torej razumemo, ne da bi vedeli, ali je resničen. Npr.: izjava po telefonu iz NY: »Tukaj dežuje.« → vemo, kako je, če dežuje □ stavek razumemo; vseeno ali v resnici dežuje ali ne.

Vedeti torej moram, kakšen svet, na katerega se izjave nanašajo, mora biti, da je stavek resničen → obstajajo pogoji za to: pogoj je, da zdaj v NY dežuje → stavek razumem, če mi je ta pogoj jesen. Gre za to, da razumem stavek, če vem, kakšni pogoji so potrebni za to, da je stavek resničen.

Misel da je prepozno ... → ima vrednost resnično

Kamen, da je prepozno ... → ni vprašanje (ne)realnosti, ampak da si za ta stavek ne moremo zamisliti pogojev, da bi bil resničen.

Resničnostni pogoji določajo tudi pomen stavka:

S1: *Katja nosi zelen pulover.*

S2: *Katja nosi pulover.*

Komponentna semantika: S1 je semantično bogatejši, pove več, vsebuje več pomenskih sestavin.

Semantika resničnostnih pogojev: v svetu, na katerega se S1 nanaša, mora biti za potrditev njegove resničnosti danih večje število določujočih ga stvari (več pogojev).

Semantika teoretičnih modelov: obstaja več svetov → virtualni svetovi/možni svetovi/modelni svetovi (z jezikom svet ustvarjamo).

Veljavnost pomenskih odnosov znotraj semantike resničnostnih pogojev/kako znotraj SRP razlagamo pomenska razmerja:

SINONIMIJA: dva stavka sta sinonimna, če imata enake resničnostne pogoje → ne obstaja noben možen svet, za katerega bi veljalo, da je en stavek resničen, drugi pa neresničen.

Brut je umoril Cezarja / Cezar je bil umorjen od Bruta.

KOMPLEMENTARNOST: dva stavka sta komplementarna (dopolnjevalno protipomenska), če imata komplementarne resničnostne pogoje. V svetu, na katerega se oba stavka nanašata, so določene danosti, ki en stavek delajo neresničen, drugega pa istočasno resničnega:

Zemlja je okrogla ↔ Zemlja ni okrogla.

IMPLIKACIJA: en stavek implicira drugega, če ima drugi take resničnostne pogoje, ki so del resničnostnih pogojev prvega □ ne obstaja noben možni svet, v katerem bi bil stavek *Katja nosi zelen pulover* resničen, medtem ko bi bil stavek *Katja nosi pulover* neresničen.

Toda: obratna implikacija ne velja.

Sklep: Vključevanje/odstranjevanje enega leksema oz. nadomeščanje enega leksema z drugim, lahko nadomesti resničnostne pogoje stavka □ možnost za vključitev pomena leksemov v okvir semantike resničnostnih pogojev.

Pomen besed bi bil njihov prispevek k resničnostnim pogojem stavka, v katerega se te besede vključujejo. Besede, ki se resničnostnih pogojev ne tičejo, sodilo v pristojnost pragmatike.

Vpliv matematike in logike (nemški matematik in logik Gottlieb Frege)

Frege je uvedel pojem funkcije = pravilo pripadnosti ali preslikave: po določenem pravilu elementi ene množice A pripadajo neki drugi množici B (ali: množica A je preslikana na množico B).

Funkcija: *rdeč, spati, človek* □ z vsakim posameznim *x* lahko tvorimo stavek *x je rdeč* in pri tem vedno dobimo resničen ali neresničen stavek. *Rdeč* = funkcija, ki množico danosti preslikava na resničnostno vrednost »resničen« ali »neresničen« → *rdeč* deli svet v dve polovici: rdeči in ne-rdeči. Znotraj pomenskih razmerij to pomeni:

- Če *spati* in *človek* delata enake vrste preslikavo na resničnostni vrednosti kot *rdeč* sta sinonima.

- *Mrtev in živ* – če prvi dobi vrednost »resničen«, mora drugi dobiti vrednost »neresničen« (in obratno) – komplementarnost.
- *Lingvistke – znanstvenice*: če ima neka danost pri funkciji *lingvistka* vrednost »resničen«, potem spada v delno množico danosti, katerih vrednost pri funkciji *znanstvenica* je »resničen« □ danosti, ki funkcijo *lingvistka* delajo resničen stavek, dajejo s funkcijo *znanstvenica* ravno tako resničen stavek (toda ne obratno) – hipo-/hipernimija.

Nerazrešeno ostaja (tudi za formalno semantiko):

- Ali imata *umrl je* in *crknil je* enake resničnostne pogoje?
 - Ali je *kifelj* funkcija, ki v vseh možnih svetovih z istimi danostmi tvori resnični stavek kakor funkcija *policist* ali ne?
 - Ali je mogoče, da je neki danosti v kateremkoli možnem svetu funkcije *kozarec* in istočasno funkcije *skodelica* pripisana resničnostna vrednost »resnično« ali je to izključeno?
- Problem: omejenost semantike resničnostnih pogojev na pripovedne/izjavne stavke.

16. Meje semantike resničnostnih pogojev – kaj zmore opisati

Besede, ki resničnostnih pogojev ne tangirajo, sodijo v pristojnost pragmatike.

Bistvo semantike resničnostnih pogojev: pomen stavka opisuje z naštevanjem nujnih in zadostnih pogojev, ki zagotavljajo resničnost v njem izražene izjave.

SRP je omejena na pripovedne/izjavne stavke → ni se ukvarjala z lokucijo; predvideva, da je za to potreben pragmatični pristop.

Semantika resničnostnih pogojev razčlenjuje dobesedni pomen izjavnega stavka, ki se ne ozira na sporočevalne namene tvorca ne na okoliščine rabe.

S kavo bomo postregli v avli ob desetih in *Ob desetih bomo v avli postregli s kavo* → za SRP sta oba stavka izjavi o enem samem zunajjezikovnem stanju stvari, kot izjavi sta lahko oba ali resnična ali neresnična, torej pomensko ekvivalentna. SRP je treba dopolniti s prijemi, ki bodo obvladali tudi tiste vidike pomena stavkov, za katere razčlenjevanje pomena z resničnostnimi pogoji ni ustrezno (po mnenju nekaterih sodijo mednje kar vsi neizjavni stavki). Pri sklepanju o nameravanem pomenu se poleg jezikovnega znanja opiramo tudi na svoje nejezikovno znanje.

Razlaga pomenskih razmerij znotraj semantike resničnostnih pogojev.

17. Merila za razmejitev semantike in pragmatike

1. RESNIČNOSTNA POGOJENOST : NERESNIČNOSTNA POGOJENOST

↓

Le en del iz intuitivnega razumljenega pomena = jedro pomena → propozicijska vsebina Vse ostalo je predmet pragmatike. Zunaj propozicijskega vidika ostanejo:

- izrazi kot: pozdravi, voščilnice (pozdravne formule nimajo propozicijske vsebine)
 - *Katjin pulover je zelen* : *Tudi Katjin pulover je zelen* → spremenjeni so pogoji za rabo tega stavka, ne pa pogoji za njegovo resničnost (*tudi* se nanaša na nekaj, kar je zunaj stavka, ni resničnostni pogoj. Resničnostni pogoji v obeh stavekih so enaki, spremenjeni pa so pogoji rabe.)
 - *Je reven, toda srečen* : *Je reven in srečen* → ni razlike v resničnostnih pogojih, torej sta *in* in *toda* sinonimna (z vidika SRP, z vidika pragmatike se pogoji rabe spremenijo)
 - *Njo sem ljubil* : *Ljubil sem njo* → razlika je samo pragmatična
- TODA: *Včeraj je celo uro skoraj deževalo* : *Včeraj je skoraj celo uro deževalo* → včasih spremenjen besedni red pomeni tudi spremenjene resničnostne pogoje, zato včasih sodi v semantiko, včasih pa ne.

2. KONVENCIONALNO (= VEDNO/STALNO) : NEKONVENCIONALNO (VČASIH/NESTALNO)

Razmerje med konvencionalnim in nekonvencionalnim pomenom.

Razlika med tistim, kar enota pomeni vedno, v vsaki rabi, in tistim, kar pomeni v nekaterih rabah. V semantiko sodi tisto, kar enota vedno pomeni, v pragmatiko pa tisto, kar lahko pomeni – gre za pomen v kontekstu.

a) *Brala je Chomskega in Wittgensteina*. → *in* v povezovalni vlogi

Popila je še en kozarec vina in šla spat. → *in* + časovni podatek

Vzela je tablete in v trenutku ji je bilo bolje. → *in* + posledični podatek

In ima v zgornjih primerih različne pomene, ki niso njegovi stalni pomeni. V vsakokratni rabi dobi dodatno vsebino, ki mi ne pritiče vedno, ampak le včasih, zato to SRP ne zanima; to spada v pragmatiko.

- b) *Tudi Katjin pulover je zelen.* → tudi ne spreminja resničnostnih pogojev, toda njegov stalni pomen kljub temu je nekaj kot *ne le*;
- c) *nekateri = ne vsi* → vedno/stalno?
Nekateri študenti so naredili izpit. → ali je napačno, če so izpit naredili vsi ?

3. POMEN : KONKRETNA REFERENCA

Razmejitev med potencialnim pomenom, ki sodi v semantiko, in aktualno referenco, ki se nanaša na pragmatiko. Semantika naj bi preučevala virtualne modele in naj bi predstavljala karakteristične modele.

SEMANTIKA: Kaj morajo imeti znaki sami na sebi, da z njimi lahko referiramo na konkretno?

↓ Model, vzorec (karakteristični razred)

Nanaša se na razmerje znak – referenca

PRAGMATIKA pa naj bi preučevala razmerje med simbolom in znakom.

↓ Kako pri branju o drevesu povežemo pravo drevo z izrazom *drevo*?

Zanima jo, kako vzpostavimo zvezo med znakom in referenco, ne pa konkretna povezava.

PROBLEM:

- Deiktika ima »pravi pomen samo v konkretni rabi« – aktualiziran nanašalni pomen; deikti imajo samo referenco – razumljeni so lahko samo pragmatično. Ali besed kot *včeraj*, *tu*, *jaz* res ne moremo semantično opisati?
- Lastna imena → nimajo pomena v smislu znaka, imajo referenco (v smislu nanašalnosti)

4. VEČPOMENSKOST, NEDOLOČNOST IN PRAGMATIČNO »POENOPOMENJANJE«

Razmerje med pomenom in določenim pomenom (pomen, določen z vsakokratnim kontekstom).

Ima lepo pisavo.

Kitajska pisava ima več tisoč znakov.

Pisava na plakatu je visoka 40 cm.

Iznajdba pisave je eno od najpomembnejših kulturnih dejanj človeštva.

Kje lahko v tem programu nastavim pisavo?

Pomeni naravnega jezika so nedoločni (= seantična nedoločnost v naravnih jezikih).

Tipi nedoločnosti:

- relativnost: izrazi, ki relativizirajo pomen, izrazi za mero → *mali slon sede na veliko miš* (kaj je velik in kaj je majhen?)
- neeksaktnost (nenatančnost) → *x stane 3 € = točno; hiša stane 600.000 € = približno*
- mejni izrazi: nejasne meje med izrazi → *lonček : skodelica – teorija prototipov* (kje se konča eno in začne drugo; *rama – je del roke ali trupa*?)

Teorija zagotavlja potencialnost možnih razlag – in vendar se večina sporazumevanja »posreči« – PRAGMATIKA poskrbi za poenopomenjenje, večpomenskost in nedoločnost (viri: položajske, prespozicijske informacije; vedenje); poenopomenjanje določa kontekst. Semantika daje le možne razlage, to, da se razumemo med seboj pa je pragmatična sposobnost v komunikaciji (upoštevanje govornih položajev, vedenja...).

Beseda je lahko enopomenska ali večpomenska, njen pomen je odvisen od govornega položaja. V besedah je velika nedoločnost; poenopomenjanje se dogaja šele s pomočjo pragmatike.

Nedoločnost in večpomenskost logiki, teoretiki in strojna obdelava (strojno prevajanje) dojemajo kot slabost, oviro. Prednost pa je to, da v jezik prinaša ekstremno fleksibilnost in kreativnost.

18. Prispevek pragmatike k semantični teoriji (semantika govornih dejanj)

Prispevek pragmatike je dopolnjevanje dobesednega pomena v nameravani pomen. Pragmatika skuša pojasniti principe, po katerih se dogaja smiselna raba jezika. Pri sklepanju o nameravanem pomenu se poleg jezikovnega znanja opiramo tudi na svoje nejezikovno znanje (*Prišel je včeraj.* → dopolnjena pomenska propozicija: na katero osebo se nanaša, kdaj je bila izjava izrečena, kam je (bila) oseba (v osebku) namenjena). Kot tvorci sporočil v glasovni verigi nikoli ne ekspliciramo vsega nameravanega pomena, del nameravanega pomena mora interpret glasovne verige vedno izdelati sam. Ko izpolnjuje logično obliko v enopomensko propozicijo, interpret glasovne verige najprej:

- naredi skladenjsko analizo,
- jo da v logično obliko (formalizacija) in
- na podlagi razmerij naredi pomensko analizo (interpretira jo v dobesedni pomen in iz tega sklepa na nameravani pomen).

Pragmatika skuša pojasniti principe, po katerih se dogaja smiselna raba jezika. Če se pojavi zaporedje dveh protislovnih izjav, se sprašujemo po namenu govorca. Pomen skušamo izluščiti s pomočjo pomenskih eksplikatur.

Peljali se bomo v Petrovem avtu, če bo oče dovolil. Naslovnik

1. dopolni v skladijski analizi neizražena mesta s prvinami → *Mi se bomo peljali v Petrovem avtu, če mu bo oče dovolil, da se bomo peljali v njegovem avtu.*
 2. vzpostavi referenčna razmerja → obstaja Peter, oseba, ki ji je tako ime, ima očeta z avtom, očeta je treba vprašati
 3. razrešuje pomensko nedoločnost → je avto očetova last, ali ga je najel?
 4. razrešuje dvoumnost = se odloča za enega od možnih pomenov večpomenskega izraza ali drugačne neenopomenskosti (npr. homonimija)
 5. določi govorno dejanje, ki ga je tvorec z izrekanjem govorne verige izrekel (lokucija)
- Profesor: Izpitno vprašanje bo opredelitev fonema.
Študent: Je to grožnja ali obljuba?

Šele tako dopolnjena, enopomenska propozicija naj bi bila tista pomenska osnova, iz katere interpret sklepa o njenem nameravanem pomenu (tvori t.i. implikature).

Teorija pomena mora poleg dobesečnega pomena upoštevati tudi pomen govornega dejanja samega. Prepoznavanje govornega dejanja je del nameravanega pomena izrečenega. Semantika govornih dejanj proučuje izreke in ne stavkov. Če naslovnik govornega dejanja ne prepozna, pomena ne odkrije v celoti. Za določitev pomena izreka je treba izdelati:

- a) teoretični aparat za opredeljevanje tipov govornih dejanj
- b) pravila za ugotavljanje/opredeljevanje ustreznosti izbranih jezikovnih sredstev, ki jih je tvorec izbral za nameravano/izbrano govorno dejanje.

Pomena jezikovnega izraza teorija govornih dejanj ne razčlenjuje z resničnostnimi pogoji, temveč s pogoji ustrezne rabe – z ustreznostnimi pogoji. Teorija govornih dejanj ni omejena samo na izjavne stavke (kot semantika resničnostnih pogojev), ampak zaobseže vse oblike.

Dejstvo je, da kot govorci z veliko mero zanesljivosti prepoznavamo sporočevalne namene tvorca glasovne verige, med njimi tudi nameravano govorno dejanje. Na odločevalno vprašanje *Imaš uro?* ne odgovorimo z *Imam* (to bi prej pomenilo kot nezainteresiranost za sodelovanje), ampak odgovorimo *Petnajst čez sedem*.

Naloga jezikoslovca je razložiti, kako kot interpreti (naslovniki) uganemo razmerje tvorca glasovne verige (sporočevalca) do njene propozicijske vsebine.

Govorna dejanja, ki jih opravi govorec, ko rabi jezik:

1. lokucijsko: a) dejanje nanašanja (referencialno)
b) dejanje prisojanja (prdikativno)

2. upovedovalno (propozicijsko) dejanje

3. aseracijsko dejanje (dejanje zatrjevanja)

Z govornimi dejanji se opisuje svet.

Semantika govornih dejanj ima za jedro/izhodišče performativne izreke, saj teh izrekov semantika resničnostnih pogojev ne more obravnavati, ker z njimi sveta ne opisujemo. Dejanje ni performativno, dokler se ne določijo pogoji rabe.

EKSPPLICITNI PERFORMATIVNI IZREKI

ilokucijska dejanja → njihovega pomena ni smiselno razčlenjevati z resničnostnimi pogoji, ampak z ustreznostnimi pogoji (kdaj je kak stavek rabljen ustrezno oz. neustrezno)

POMISLEKI proti tej vrsti semantične teorije kot celovite teorije pomena □

- ◆ Uspešnejša kot semantika (teorija) resničnostnih pogojev, ker ni omejena na razčlenjevanje pomena izjav, ampak zmore razčlenjevati tudi vprašalne in velelne povedi.

Problemi: razmerje med skladijskim naklonom in sporočevalnim namenom ni v celoti predvidljivo (*Ali lahko zapreš okno.* → lahko je želja, zahteva in ne le vprašanje)

Zato je ena od nalog teorije govornih dejanj razložiti, kako interpret sploh ugame, kakšni so sporočevalni nameni govorečega, posebno kadar ti niso eksplicitno izraženi.

Istega govornega dejanja ne izražamo vedno z enakim izrekom (nenapovedljivost nameravanega pomena). Če bi hotela pragmatika vse opisati, bi moral določiti dokončno število izrekov in izrazil za vsa ilokucijska dejanja. Zdi se namreč, da je ilokucijskih dejanj neskončno.

19. Kognitivna semantika

Kognitivna lingvistika izhaja iz opozicije komponentni semantiki in semantiki resničnostnih pogojev. Začetnik je Fillmore (v 70. letih 20. st.), ki izhaja iz tvorbeno-pretvorbne slovnice in nasprotuje komponentni semantiki strukturalističnega tipa. Označi jo z zmotno, ker si postavlja napačno vprašanje *Kaj je pomen neke forme/znaka?*, namesto vprašanja *Kaj moramo vedeti, da bomo formo/znak uporabili primerno in da bomo razumeli druge, ko jo bodo uporabili?* Govori o razliki med slovarskim in enciklopedičnim vedenjem in ali sta neločljivo povezana. Razmerje med tema dvema vedenjema je razmerje med jezikom in svetom (slovarsko vedenje = slovar (leksikon) +

gramatična pravila za povezovanje enot med seboj → oboje skupaj je jezikovno vedenje, celoten jezik). Odnos med leksemom in pojavnostjo v svetu pa je denotacija.

Lyons kot predstavnik komponentne semantike (strukturalistično gledanje) vedenji ločuje; nasprotuje pojmovanju, da bi bilo mogoče definirati pomen kot odnos med jezikovno obliko (znakom) in nečim drugim. Pravi, da se besed učimo glede na medsebojne odnose z drugimi besedami (pomeni) – pomen se torej uresničuje v okvirju slovarja in odnos do sveta nas ne zanima.

Strukturalističnemu gledanju nasprotuje Lakof, ki meni, da brez izkušenj ni misli in ni jezika. Pomenski odnosi znotraj sebe so neuporabni, zato je po njegovem temelj pomena denotacija.

Fillmorovo stališče – ugovori proti komponentni semantiki in SRP

1. ugovor: Nesmiselno je analizirati pomen, če izključimo človekovo dožemanje sveta in povezanost jezika z mišljenjem in razumevanjem; s tem zanemarimo osnovno jezikovno funkcijo, ki poleg jezikovnega vedenja nujno vključuje tudi enciklopedično. Zato je proti pojmu 'jezikovni pomen' in trditvi, ki jo zagovarja Coseriu, da je pojavnost v resničnem svetu nestrukturirana in jo strukturira šele jezik (blizu pomenskega polja), zato pri analizi nima smisla upoštevati realnosti: edina struktura, ki obstaja je tista, ki je lastna jezikovni interpretaciji tega sveta.

2. ugovor: postavka, da se da pomen prikazati »v okvirju seznama pogojev (in/ali lastnosti), ki morajo biti izpolnjeni, da bi bila oblika/znak primerno ali resničnostno prav rabljena«, je nesprejemljiva. Izhodišče za tako trditev je namreč ideja, da se da nesporno določiti pripadnost ali nepripadnost kategoriji s pomočjo nujnih pogojev. Fillmorovi izhodišči za ugovore sta:

– jezikovno in enciklopedično vedenje sta povezana

– nejasnost med pripadnostjo in nepripadnostjo kategorij

To dvoje vodi do osnovnih pojmov: prototip, okvir/prizor + okvir.

Prizor → podlaga za vzpostavljanje pomenskih odnosov (prizori se medsebojno aktivirajo v scenarije = »slike« stereotipnih situacij → to se povezuje s kognitivno psihologijo)

Okvir → sistemi jezikovnih možnosti izbire, neposredno povezane s prizori. Okvir je dan znotraj določenega jezika – ista stereotipna situacija je v različnih jezikih zajeta z različnim jezikovnim okvirjem: *I have got : Imam* (isti prizor, različen okvir → prvi opiše vzrok, drugi pa posledico □ profiliranje = en prizor je lahko osvetljen z različnih zornih kotov; osvetljen z različnimi okviri).

To se ujema tudi s kognitivno psihologijo: Minsky → človeško znanje je ohranjeno v spominu v obliki strukturiranih sklopov podatkov – podatki v našem spominu so strukturirani na stereotipne načine, zato imamo stereotipne predstave.

Fillmore vzpostavlja povezavo z osnovnimi postavkami teorije polja – povezava med konceptualnim (formalnim) in leksikalnim/besednim poljem (zahteva ločevanje med njima).

Različnost v temeljnem izhodišču: PROTOTIP (najbolj tipični predstavniki kategorije)

Prototipne kategorije niso za vse enake; povezane so s poznavanjem. Ideja prototipa v okvirju t.i. naravnih kategorij prihaja iz kognitivne psihologije: Elenor Rosch → z eksperimenti podre predpostavko, da so kategorije nestrukturirane in da so meje jasne (meje so postope). »Kategorije so zgrajene iz jedra, ki sestoji iz najčistejših primerkov kategorije, obkroženo pa je z drugimi člani kategorije, ki se oddaljujejo od posameznika.«

Razvrščanje na obrobje je odvisno od enciklopedičnega vedenja oz. posameznikove izkušnje znotraj skupnosti. Naše dožemanje sveta ni poljubno segmentiran kontinuum, temveč se kategorije oblikujejo okrog (najpogosteje čutno zaznavnih) središčnih točk, ki prevzemajo vlogo »kognitivnih prototipov«.

Kategorijo določa:

1. visoka stopnja notranje strukture

2. pomanjkanje strogo določljivih meja (npr. kategorija rib in sesalcev → kam sodi delfin? Ni jasne meje).

V 60. letih so lingvistični psihologi delali raziskavo o izrazih za barve → temeljnih poimenovanj za barve v vseh jezikih je relativno malo – 11 osnovnih barv, poimenovanj za barvne odtenke pa je poljubno/neomejeno.

Konceptualno-prototipne raziskave podpirajo načelo stopnjevitosti → »... pojmi naravnega jezika imajo nejasne meje in razpršene 'ograde'; posledica tega je, da stavki naravnega jezika zelo pogosto ne bodo niti resnični niti neresnični, temveč prej resnični do določene mere in neresnični do določene mere, resnični glede na nekaj in neresnični glede na kaj drugega.«

Semantika resničnostnih pogojev je zato v temelju zgrešena.

Različni konceptualno-prototipni pristopi (določanje pomena s pomočjo denotacije – odnosa med leksemom in denotatom):

Labov je poskušal določiti pogoje, ki določajo denotacijo leksemov: cup, mug, glass, bowl ... s serijo risb in opisom pogojev. Skušal je določiti pogoje od katere do katere velikosti/oblike je še skodelica, kdaj skodela in kdaj že skleda.

Wierzbicka njegov način kritizira kot zelo zožan, ker je treba določiti pomen tudi tistim leksemom, katerih pomena ni mogoče empirično preverjati. Kot problem izpostavi tudi tiste primere, ko ima jezik za en denotat več leksemov. Po njenem je treba pomen zajeti ne z opisom čutno-zaznavnega koncepta, temveč z opisom strukture koncepte. Najprej je treba določiti, kakšna je ta struktura, da se potem lahko opiše idejo tipičnega/prototipnega predstavnika

kategorije. To je najbolj narediti z intervjuji, ne pa z laboratorijskimi eksperimenti in ne z opisom slučajnih površnih impresij ali intuicij, ampak s sistemsko in metodično introspekcijo in razmišljanjem. Razširila je število postopkov za opis podatkov, ki jih je dobila od intervjuvancev (npr: čemu nekaj služi, kakšno družbeno vlogo igra). V prvem delu so predstave, ki bi jim ljudje rekli »nujne«, v drugem delu pa »možne«. Ta opis je veliko bolj notranje strukturiran, manj empiričen in bolj celovit. Uporabila je preprost naravni jezik (ni kompliciranega metajezika).

20. Pojmovanje metafore v kognitivni semantiki

Trditev kognitivnega jezikoslovja: človek manj konkretne koncepte doumeva v okviru bolj konkretnih – metafora je način razumevanja enega mentalnega področja v okviru drugega, ki nam je izkušensko poznano (Lakoff, Johnson). Metafora nastane na konceptualni ravni, kjer se dogaja konceptualna preslikava med področjema, ki ji kognitivisti opredelijo kot izhodiščno in ciljno področje. Jezikovne izraze, ki nastanejo na osnovi tovrstne preslikave, imenujemo konvencionalne metafore. Na osnovi ene konceptualne metafore lahko nastane več konceptualnih metafor. Novo pri tem pojmovanju je usmerjeno v prizadevanje, premakniti metaforo v jedro gledanja na mišljenje in jezik. Premik je načelno dosežen z dvema predpostavkama:

1. Metafora ni predvsem sredstvo retoričnega oblikovanja besedila, temveč je del »vsakdanjega« jezika, jezikovno je torej izražena s konvencionalnim sredstvom in (le izjemno) s kreativnim (novim) izrazom.

2. Metafora ni samo sredstvo jezika, temveč je del našega konceptualnega sistema, najprej torej del našega mišljenja (sistem, znotraj katerega mislimo in delujemo, je po svojem bistvu metaforičen. Tako pojmovanje je že pri Levstiku: Napake slovenskega pisanja, 1858 → Spinnrad : kolovrat.

Ker metafore niso samo jezikovna danost, je metafora sredstvo, ki nam omogoča, da razumemo in doživljamo eno izkušensko področje s pomočjo drugega izkušenskega področja. Temelj metaforičnosti je metaforični koncept, ki je izhodišče, iz katerega jezik izpeljuje različne jezikovne izraze, ti pa so metaforični izrazi. Na jezikovni ravni se konceptualna metafora realizira kot (jezikovni) metaforični izraz, na slikovni ravni pa npr. kot slikovni metaforični izraz (površinska uresničitev konceptualnih metafor).

KONCEPTUALNA METAFORA

več je gor/manj je dol
srečen je gor/nesrečen je dol
ljubezen je rastlina

KONVENCIONALNA METAFORA

dohodek je padel/prejemki so se povišali
skakati v zrak (od veselje)/biti na tleh
ljubezen cveti, ljubezen raste

Razlike med Humboldtovim in kognitivizmom:

Humboldt je govoril, da jezik odraža nacionalno misel, kognitivizem pa zagovarja idejo, da jezik odraža univerzalno misel.

Sistemsost konceptualnih metafor:

□ Konceptualne metafore, ki so v nekem konceptualnem sistemu temeljne, so sistemske, tj. so organizirano povezane v koherentne sklope. Iz temeljnih konceptualnih metafor se izvijajo drugi metaforični koncepti (dobro je gor/slabo je dol).

□ Sistemsost metaforično zgrajenih konceptov se kaže tudi v dejstvu, da so izpostavljeni le nekateri njihovi vidiki, ki so na ravni jezika zastopani s konvencionalnimi izrazi, medtem ko so drugi vidiki skriti, konvencionalno niso izraženi (TEORIJE SO ZGRADBE → izpostavljeni le deli zgradbe: temelji, stene; npr. sobe, hodiki so neizpostavljeni → ostajajo zunaj »vsakdanjega«, »dobesednega« jezika, so primeri jezikovnih figur, ki pa še vedno temeljijo na sicer neizrabljenih možnostih, danih s konceptualno metaforo). To se imenuje PROFILIRANJE. Sprememba profila je izhodišče za kreativno metaforo.

Metafore imajo konceptualne osnove, ki izhajajo iz človekove izkušnje: fizične, družbene, kulturne.

Tudi pesniške metafore, ne glede na to, koliko so izvirne, nove in enkratne v primerjavi s konvencionalnimi, niso v celoti poljubne, saj morajo obdržati zvezo s temeljno konceptualno metaforo. Poznavanje konceptualnih metafor nam lajša prepoznavanje pesniških. Vendar: konvencionalne so razumljive tudi zunaj sobesedila, pesniške pa se uresničujejo samo v konkretnem sobesedilu.

Konceptualna metafora je definirana kot sredstvo, s katerim lahko abstraktne izkušnje pojmuje skozi tiste bolj konkretne (Lakoff, 1987). Konceptualna metafora povezuje dve izkustveni področji. Eno je snovno, konkretno področje dobro znanega zunanega sveta, drugo pa je abstraktno, ne tako dobro definirano področje v naših mislih. Prvo se imenuje *izvorna domena*, drugo pa *ciljna domena*. Ciljna domena konceptualne metafore določa splošni pomen jezikovne metafore. Procesu povezovanja dveh konceptualnih domen rečemo *mapiranje*, pri čemer je pomembno, da gre za selektiven (pomembni so le določeni vidiki neke domene) in asimetričen (velja le v eno smer) proces (Biti, 2006). V izrazu *bruhati ogenj* na primer domena "ognja" izraža domeno "jeze". To pomeni, da jezo razumemo skozi koncept ognja, kar kaže na konceptualno

metaforo JEZA JE OGENJ (Lakoff, 1987, po Petan, 2004). Pri tem velja, da so le določeni vidiki ognja tisti, so pomembni za to metaforo (selektivnost) in da metafore - vsaj običajno - ne moremo obrniti v OGENJ JE JEZA (asimetričnost). Človeški um je izurjen za iskanje tistih vidikov ene domene, ki so pomembni za razumevanje druge domene.